

Motverka studieavbrott

GYMNASIESKOLANS UTMANING ATT FÅ ALLA
ELEVER ATT FULLFÖLJA SIN UTBILDNING

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Motverka studieavbrott

GYMNASIESKOLANS UTMANING ATT FÅ ALLA
ELEVER ATT FULLFÖLJA SIN UTBILDNING

Upplysningar om innehållet:

J. Henrik Bergström, henrik.bergstrom@skl.se

Tor Hatlevoll, tor.hatlevoll@skl.se

Leif Klingensjö, leif.klingensjo@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2012

ISBN: 978-91-7164-802-0

Text: Moniqa Klefbom

Foto: Casper Hedberg, Maria Rosenlöf och MATTON.

Produktion: ETC Kommunikation

Tryck: LTAB, juni 2012

Förord

Denna skrift ger exempel på hur kommunala skolor arbetar för att hjälpa eleverna att fullfölja gymnasiet. Det finns olika orsaker till varför elever avbryter studierna och inte lyckas uppnå fullständig gymnasieutbildning. Det finns också flera skäl till varför frågan om att fullfölja gymnasiet har hög prioritet. Det handlar bland annat om individers möjligheter till arbete och vidareutbildning, arbetslivets behov av kompetens, landets konkurrenskraft samt individers möjligheter att medverka i samhället.

Rapporten ingår i Sveriges Kommuner och Landstings prioriterade frågor Bättre resultat i skolan och Unga till arbete, där vi arbetar för att stödja kommunerna i att förbättra resultaten i skolan och få unga människor att uppnå egen försörjning.

I denna skrift beskriver vi hur gymnasieskolor genom målmedveten styrning lyckats byta förhållningssätt till skolans uppdrag och hur personalen samarbetar för att tillgodose elevernas individuella behov. Skolornas framgångsfaktorer stämmer väl överens med de faktorer vi hittat när vi studerat kommuner som uppnår goda resultat inom grundskolan.

Vi tackar rektorer, pedagoger, personal inom elevhälsa, studie- och yrkesvägledare, kvalitetsutvecklare, utvecklingsledare med flera som bidragit med sina erfarenheter.

Arbetet med rapporten har genomförts av Moniqa Klefbom i samarbete med J. Henrik Bergström, Tor Hatlevoll och Leif Klingensjö vid Sveriges Kommuner och Landsting.

Stockholm, juni 2012

Per-Arne Andersson
Avdelningschef
Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

- 8 Sammanfattning
- 10 Några utgångspunkter
- 12 **Kapitel 1. Bra bemötande är avgörande**
- 13 Kompetensutveckling för perspektivbyte och samsyn om uppdraget
- 14 Personalen tror på elevernas förmåga
- 14 Ingen elev får vara anonym
- 15 Värderingar kring bemötande kommuniceras regelbundet
- 15 Uthållighet ger resultat
- 16 **Kapitel 2. Tydliga mål och betoning på resultat gör skillnad**
- 16 Huvudmännen ställer krav
- 17 Skolorna analyserar orsaker och åtgärdar hinder
- 18 Eleverna har koll på sina resultat
- 18 Skolledningen är stark i sitt pedagogiska ledarskap
- 19 **Kapitel 3. Att vara på rätt utbildning**
- 19 Flexibelt utbud möter elevers efterfrågan
- 20 Bra introduktion ger trygghet och inspiration
- 20 Studie- och yrkesvägledning för att hitta rätt
- 22 **Kapitel 4. Kvalitet genom samarbete och delaktighet**
- 22 Personal lär av varandra och ger eleverna inflytande
- 24 Samverkan med omvärlden höjer status och ökar motivation
- 26 **Kapitel 5. Förmågan att upptäcka och tillgodose behov**
- 26 Finmaskigt skyddsnet fångar behov
- 28 Elevhälsans kompetens används effektivt
- 30 Närvaro i fokus och snabba reaktioner vid frånvaro
- 31 **Kapitel 6. Vad säger statistiken?**
- 31 Andel elever som inte fullföljt gymnasiet inom tre år
- 32 Andel avbrott inom fyra eller fem år
- 34 Organiseringen av gymnasieskolorna
- 34 När sker avbrotten
- 35 Andel som fullföljt men saknar behörighet till högskolan

37	Kapitel 7. Vikten av att fullfölja gymnasieutbildningen
37	Förankringen på arbetsmarknaden
38	Skärpta krav inom skolsystemet
39	Brist på arbetskraft
40	Elevers framtida livskvalitet
40	Elevers rätt att fullfölja utbildningen
42	En angelägen fråga
43	Kapitel 8. Orsaker till avbrott
43	Forskning från Sverige
44	Exempel från Danmark
45	Att motverka avbrott
46	Kapitel 9. Avslutande reflektioner
50	Referenser

Sammanfattning

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har med hjälp av statistik från Statistiska centralbyrån granskat hur stor andel elever som de senaste åren fullföljt gymnasiet. Vi har studerat andelen elever som inte uppnått fullständig gymnasieutbildning inom tre, fyra eller fem år. Vi har också genomfört intervjuer vid nio kommunala gymnasieskolor med god förmåga att hjälpa eleverna att fullfölja sin utbildning, för att undersöka hur de arbetar för att motverka studieavbrott. Med stöd av intervjuerna har ett antal gemensamma framgångsfaktorer kommit fram. De beskrivs i de kapitelnummer som anges nedan och sammanfattas på följande sätt:

1. **Bra bemötande är avgörande** för hur elever trivs och kan tillgodogöra sig utbildningen. Denna faktor betonas starkt bland de skolor vi kontaktat. Bra bemötande handlar bland annat om att tro på elevernas förmåga och möta dem som unika och likvärdiga individer.
2. **Tydliga mål och betoning på resultat gör skillnad** för hur skolor lyckas med att utbilda eleverna. Av stor betydelse är att skolorna mäter och analyserar avbrott och genomför åtgärder för att så många elever som möjligt ska klara av sina utbildningar.
3. **Att vara på rätt utbildning** är en betydelsefull orsak till att elever känner motivation för gymnasiestudierna. Ett flexibelt utbud, en bra introduktion och tillgång till kvalificerad studie- och yrkesvägledning hjälper eleverna att hitta rätt studieväg.
4. **Kvalitet genom samarbete och delaktighet** är en genomgående framgångsfaktor oavsett i vilket sammanhang det sker på skolorna. I intervjuerna beskriver personalen hur de lär av varandra, hur de involverar elever i utvecklingsarbetet och ger exempel på välutvecklad samverkan med arbetslivet.

5. Förmågan att upptäcka och tillgodose elevers behov är central i det systematiska kvalitetsarbete som framgångsrika skolor bedriver. Rutiner säkerställer en noggrann uppföljning av elevernas resultat samtidigt som kompetensen hos elevhälsans personal utnyttjas effektivt.

Ungefär var tredje elev behöver antingen längre tid än tre år på sig för att fullfölja sin utbildning, eller avbryter gymnasiestudierna helt. Ett tydligt mönster är att män i högre grad avbryter gymnasiet än kvinnor, att elever inom yrkesförberedande program avbryter i högre grad än elever vid studieförberedande program och att de flesta avhoppet sker i årskurs tre.

Kraven på kompetens ökar på arbetsmarknaden vilket innebär att personer som högst uppnått grundskoleutbildning har svårt att få varaktiga jobb. Samtidigt ökar behovet av arbetskraft, bland annat i samband med pensionsavgångar de närmaste åren. Att motverka studieavbrott är en viktig angelägenhet eftersom konsekvenserna är negativa både för både individen och samhället i stort.

Orsakerna till avbrotten skiljer sig åt, vilket innebär att det krävs olika åtgärder och insatser för att motverka dem. Sammanfattningsvis avgörs skolornas framgång av hur de lyckas ge eleverna inspiration till lärande och hur de lyckas att anpassa utbildningen till omvärlden och elevernas individuella behov.

Några utgångspunkter

Rapporten utgår från Skolverkets definition av att fullfölja gymnasiet vilket avser elever som uppnått slutbetyg. Det innebär att eleverna ska ha betyg från kurser i en omfattning om minst 2 500 gymnasiepoäng, alternativt slutbetyg från reducerat program med minst 2250 poäng. I den nya gymnasiereformen har slutbetyg ersatts av gymnasieexamen, men eftersom vi jämför statistik för elever som var nybörjare före reformen utgår vi från slutbetyg.

Många elever följer nationella program hela studietiden utan att uppnå slutbetyg. Bland dessa ungdomar finns de som av olika anledningar haft svårt att uppnå 2 500 poäng, men som fortsätter att studera under förväntad treårstid, alternativt under fyra år. Enligt tidigare studier från SKL¹ och Skolverket² har dessa ungdomar avsevärt större möjlighet att förankra sig i arbetslivet jämfört med ungdomar som avbryter studierna under årskurs ett eller två.

Det finns flera underlag till denna rapport, ett är SKL:s Öppna jämförelser för gymnasieskolan. En annan källa är den analys som gjorts av Statistiska centralbyråns (SCB), SKL:s och Skolverkets statistik. Uppgifter har också hämtats från Skolinspektionens granskningar och Skolverkets rapporter.

En källa har varit kommunerna själva. Studien omfattar intervjuer med rektorer, lärare, personal inom elevhälsa och studie- och yrkesvägledare vid följande kommunala gymnasieskolor: Vildmarksgymnasiet i Hylte kommun, Motorbranschens tekniska gymnasium och Polhemsgymnasiet i Göteborgs kommun, Stagneliusskolan i Kalmar kommun, Lindengymnasiet i Katrineholms kommun, Sunnerbogymnasiet i Ljungby kommun, Västerhöjd i Skövde kommun, Forslundagymnasiet i Umeå kommun och Sydsåkånska gymnasiet i Ystad kommun. De flesta skolorna i urvalet erbjuder ett stort antal både

Not. 1. SKL (2009) Födda 1981:95-27-13

Not. 2. Skolverket, Väl förberedd. Uppgifterna gäller ungdomar födda 1980

studieförberedande och yrkesförberedande program, medan ett par skolor specialiserat sig på ett fåtal yrkesförberedande utbildningar. Skolornas storlek varierar från cirka 150 till cirka 1 500 elever. Vi har valt ut skolor som antingen har hög andel elever som fullföljer gymnasiet eller som fått goda omdömen vid Skolinspektionens granskning av skolors förmåga att hjälpa elever att fullfölja gymnasiet.

Vi beskriver de framgångsfaktorer som skolorna själva lyfter fram som betydelsefulla för att en hög andel av eleverna ska fullfölja utbildningen. Rapporten utgår från de gemensamma faktorer som har identifierats.

Bra bemötande är avgörande

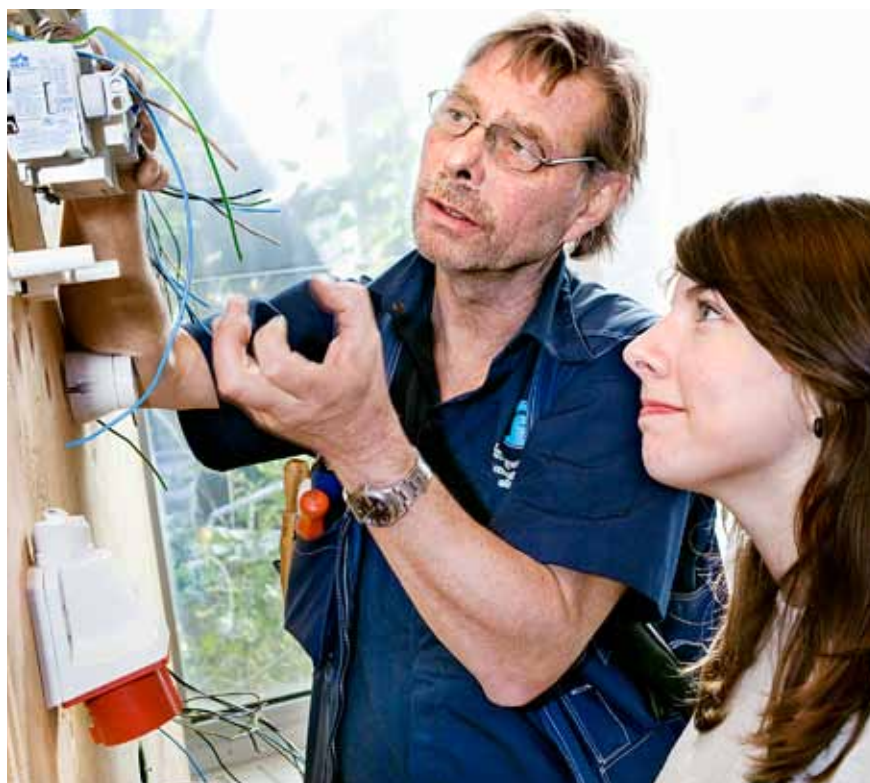
Den tydligast gemensamma framgångsfaktorn är personalens förhållningssätt och bemötande. Ett medvetet positivt förhållningssätt lägger grunden för hur väl skolan lyckas att utbilda eleverna. ”Eleven i fokus” är det uttryck som återkommer mest under intervjuerna och beskrivs ofta som skolans starka ledstjärna.

Umeå kommun har granskat orsakerna till elevers avbrott på samtliga av sina kommunala gymnasieskolor.³ Bland eleverna framkommer många orsaker och det finns inget genomgående motiv till avbrotten, men eleverna förmedlar en gemensam uppfattning om att bemötandet från skolans personal är oerhört viktigt. Ett bra bemötande kan avgöra om eleverna blir stärkta i tron på sig själva och sina framtidsutsikter, medan ett dåligt bemötande från personalen kan få negativa konsekvenser, i värsta fall att elever avbryter sin gymnasieutbildning.

Förtroendefulla relationer till eleverna har stor påverkan på elevernas studieprestationer. Dess betydelse betonades under samtliga intervjuer inför denna rapport. Det är också något som bekräftas i forskning, inte minst i den mest omfattande forskningsöversikt som gjorts om vad som påverkar studieresultat och som presenterades år 2009 av utbildningsforskaren John Hattie.⁴

Not. 3. Umeå kommun (2011) Avhopp/rörelser bland gymnasielever vid Umeå gymnasieskola läsåret 09/10

Not. 4. John Hattie (2009) Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.

- Det är viktigt med relationsbiten mellan lärare och elev. Kan vi inte se till att eleverna trivs spelar det ingen roll vilken marknadsföring vi har, säger Tommy Fock, rektor vid Vildmarksgymnasiet i Hylte.

Kompetensutveckling för perspektivbyte och samsyn om uppdraget

Framgångsrika skolor arbetar aktivt med förhållningssätt och attityder till eleverna. Flera skolor har genomfört omfattande strategisk kompetensutveckling kring innebörden av att skolan är till för alla. Personalen menar att det förändrat perspektivet, från ett synsätt där elever i olika grad ska passa gymnasieskolan, till att utgå från att skolan ska anpassas till eleverna.

Det traditionella förhållningssättet att gymnasieskolan är frivillig och att det är upp till eleverna om de vill satsa på utbildningen, har ersatts av att det är upp till skolan hur väl den kan möta individuella förutsättningar och behov. Skolans uppdrag har kommunicerats ingående och gett insikter om personalens skyldigheter att skapa så bra förutsättningar som möjligt för eleverna att slutföra sin utbildning.

– Strategin lade vi för två-tre år sedan. Vi ville förändra en kultur. Ytterst handlar det om måluppfyllelse, menar Ulf Engqvist, rektor vid Sunnerbo-gymnasiet i Ljungby

Ett exempel på kompetensutveckling vid Sydsåkanska gymnasiet i Ystad är mentorsutbildning för alla lärare. Betydelsen av ett kompetent mentorskap har tydliggjorts under åren och mentorerna har blivit elevernas nav och coach under deras utbildning. Kompetensutvecklingen innebär bland annat att skapa tilltro till eleverna, tänka positivt kring utmaningar och att stödja dem genom att se möjligheter istället för hinder. Skolledning och personal har utvecklat en gemensam syn på syftet med mentorskap vilket gör att det finns tydliga förväntningar på mentorerna, både från elever och från kolleger.

– Det är viktigt med strategisk kompetensutveckling. Att man har det tillsammans, att alla är med på samma tema, får samma bild, samma termer och begrepp, säger Kristina Petterson, rektor vid Sydsåkanska gymnasiet i Ystad

Personalen tror på elevernas förmåga

En viktig del av bemötandet är att verkligen tro på elevernas vilja att lyckas, inte minst på de ungdomar som har svag tilltro sin egen förmåga. Det gäller att få eleverna att känna att skolans personal vill deras bästa och har viljan och kunskapen att hjälpa dem. Genom att visa aktivt engagemang för varje elevs framgång med att nå målen ökar elevernas motivation. Detta har visat sig till exempel i kvalitetsmätningar och utvecklingssamtal.

Enligt bland annat Skolinspektionens granskningar framhåller elever att goda vuxenkontakter har stort värde för deras motivation och tillvaro på skolan.⁵ I granskningen beskrivs positiva vuxenkontakter med personal som engagerar sig, har höga förväntningar, är lyhörda för enskilda behov och som har tilltro till elevernas förmåga, som viktiga förutsättningar för att skolan ska lyckas med utbildningen.

Ingen elev får vara anonym

Genom att arbeta i olika arbetslag och dela in stora skolor in i mindre enheter motverkas att eleverna upplever skolorna som stora och svårtillgängliga. En viktig del i ett framgångsrikt förhållningssätt till eleverna är att förhindra känslan av anonymitet.

Skolorna beskriver hur de eftersträvar en familjär stämning där personal och elever lär känna varandra och där personalen ser helheten i varje elevs situation. Det är en av de faktorer som bidrar till att lärarna kan bygga goda relationer med eleverna och få dem att känna tillhörighet och betydelse. Ett

Not. 5. Skolinspektionen (2009) Varannan i mål. Om gymnasieskolans (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning

exempel är Stagneliuskolan i Kalmar där personalen upplevde det svårt att få bra kontakt med en grupp av elever som har annat modersmål än svenska och som håller ihop i gäng. Skolan har därför anställt en lärare med uppdrag att hjälpa personalen att skapa bra relationer. Syftet är att läraren, som har egen bakgrund som invandrare, ska stödja skolans personal, elever och vårdnadshavare att lära känna varandra bättre för att elever och vårdnadshavare ska få ökad tilltro till skolan och personalen.

Värderingar kring bemötande kommuniceras regelbundet

Skolor med låg andel avbrott arbetar aktivt med värderingsfrågor och resonerar kring vad ett bra bemötande innebär. Det finns en tydlighet kring vilka värderingar som gäller och vad som ska prägla förhållningssätt och beteenden gentemot varandra. En tydlig värdegrund är inte given utan kräver regelbunden dialog mellan vuxna och mellan vuxna och elever.

”Alla vuxna i skolan har i uppdrag att inkludera, se, höra och bekräfta eleverna på lika villkor.”

För att skapa förtroendefulla relationer med eleverna menar personalen vid exempelvis Västerhöjdsgymnasiet i Skövde att de måste ”leva som de lär” avseende allas lika värde och visa respekt och intresse för eleverna som unika individer. På skolan förs en strukturerad dialog med eleverna om hur de vill bli bemötta och själv förväntas bemöta andra. Eleverna tränas med hjälp av värderingsövningar att stå för sina åsikter, att lyssna på andra och att samarbeta.

Värdegrunden ska genomsyra hela skolan. Alla vuxna i skolan har i uppdrag att inkludera, se, höra och bekräfta eleverna på lika villkor. Arbetslagen, elevhälsan med flera är aktiva i arbetet med att regelbundet utvärdera och revidera likabehandlingsplanen och i arbetet med att motverka marginalisering och mobbning.

Uthållighet ger resultat

Rektorer i Västerhöjdsgymnasiet i Skövde och Sunnerbrogymnasiet i Ljungby beskriver hur ett perspektivbyte innebär att bryta normer vilket i sin tur medför olika slags motstånd. Det i sin tur kräver uthållighet och målmedvetenhet och innebär att det fortfarande finns mycket att göra i fråga om attityder. Men de framhåller att det är motiverande att se hur perspektivbytet och arbetet kring bemötande starkt bidrar till ökad trivsel, ökad motivation och hög andel elever som fullföljer gymnasiet.

Tydliga mål och betoning på resultat gör skillnad

Majoriteten av skolorna vi identifierat arbetar utifrån ett lokalpolitiskt mål att avbrotten från gymnasieskolorna ska minska. Målet innebär att respektive skola mäter antal avbrott och för diskussioner om hur de kan förbättra resultaten. Skolledningen kommunicerar skolans mål med personal, elever och vårdnadshavare och kommunikationsvägarna är raka och tydliga.

Huvudmännen ställer krav

Förutom att använda sig av de nationella styrdokumenterna har kommunerna formulerat egna mätbara mål för att nå hög kvalitet på utbildningen. De lokala politikernas tydlighet med vad som ska uppnås ger tyngd i det arbete som rektorerna på respektive skola genomför. Det underlättar prioriteringar och klargör vad skolorna ska lägga mest kraft på.

I dessa kommuner mäts andelen avbrott och omval och även andra mätbara mål som har ett samband till hur eleverna fullföljer utbildningen, som till exempel närvaro, andel slutbetyg och trivsel. Skolorna redovisar årligen vilka resultat de uppnått och vilka åtgärder de genomfört utifrån de mål som huvudmännen har beslutat.

– Politikerna satte för fem-sex år sedan målen att avhoppet ska minska. Alltså mäter vi det. Sedan analyserar vi orsakerna och tar till oss erfarenheterna, säger Thomas Winqvist, rektor vid Sydsåkanska gymnasiet i Ystad

– Andelen slutbetyg ska öka, och det målet har gjort skillnad, menar rektor Ulf Engqvist vid Sunnerbogymnasiet i Ljungby

Skolorna analyserar orsaker och åtgärder hinder

Orsakerna till avbrotten analyseras för att skolornas personal ska förstå vad de kan påverka och hur de kan förbättra förutsättningarna för eleverna att fullfölja utbildningen. Detta sker oftast genom samtal med elever som funderar på eller har beslutat sig för att avbryta studierna, exempelvis mellan elev och mentor⁶ eller mellan elev, studie- och yrkesvägledare samt rektor. Dokumentationen används som underlag för att identifiera olika slags behov, vilka grupper som löper högre risk än andra att inte fullfölja gymnasieutbildningen och olika åtgärder som kan förebygga avbrott.

Ett exempel är Vildmarksgymnasiet i Hylte kommun som uppmärksammat att elever som bor på skolans internat och inte känner sig trygga på fritiden löper större risk att avbryta studierna även om de trivs på sin utbildning. Skolan har därför anställt en fritidsledare som ser till att eleverna har en me-

Not. 6. Med mentor menas den lärare som har i uppdrag att följa eleven under hela studiegången för att stödja elevens pedagogiska process och personliga utveckling

ningsfull fritid. Dessutom finns personal på natten, vilket ger tryggt vuxenstöd under hela dygnet.

Eleverna har koll på sina resultat

Skolorna beskriver rutiner och arbetssätt för att regelbundet göra eleverna medvetna om hur de ligger till i förhållande till kursmålen. Eleverna får kontroll på hur deras egna prioriteringar fungerar och hur de själva kan påverka sina resultat. De ger också regelbunden återkoppling på vad de behöver hjälp med för att klara studierna. Skolorna använder olika modeller, men mentorerna har huvudansvaret för att dialogen om resultat med respektive elever samordnas och sker regelbundet.

Skolledningen är stark i sitt pedagogiska ledarskap

I de framgångrika skolorna beskriver personalen att ledningens pedagogiska idé är känd och förankrad hos personalen.⁷ De större skolorna med ledningsgrupper av rektorer beskriver hur de skapar samsyn kring det pedagogiska ledarskapet och hur de samarbetar för att förbättra resultaten. Samarbetet i ledningsgrupperna innebär bland annat att de tar hjälp av varandra för att reflektera kring utmaningar och dilemman i enskilda ärenden samt med ledarskapet i stort.

Rektorerna arbetar nära arbetslagen och har en organisation som frigör utrymme för det pedagogiska ledarskapet. Som exempel har Motorbranschens Tekniska gymnasium i Göteborg och Västerhöjdsgymnasiet i Skövde satsat på arbetslagsledare eller utbildningsledare för att biträda rektorerna i det administrativa arbetet. En hög tillgänglighet till skolledningen gör att personalen snabbt får reda på vad som gäller, vilket undanröjer hinder som beror på brist på mandat.

En framgångsfaktor är att rektorerna har regelbunden elevkontakt och känner eleverna inom sina program eller på hela skolan. Tillgänglighet till elever, lärare och elevhälsans personal gör att rektorerna är väl insatta i enskilda elevärenden inför eventuella beslut om stödåtgärder.

Skolans ledning har höga förväntningar på lärarna och elevhälsans personal. Det handlar om att personalen i så hög grad som möjligt ska använda sin kompetens för att ge eleverna förutsättningar att nå goda resultat.

– Vi får aldrig nöja oss med enbart trivsel och hög närvaro, utan vi ska också se till att eleverna når bästa möjliga resultat, säger Kerstin Persson, rektor vid Sydsvenska gymnasiet i Ystad.

Not. 7. Jämför även med SKLs Öppna Jämförelser, Konsten att nå resultat- erfarenheter från framgångsrika skolkommuner.

Att vara på rätt utbildning

För att vara en attraktiv skola som drar till sig och behåller eleverna satsar skolorna på att kunna erbjuda utbildningar som eleverna efterfrågar. Många elever är dock osäkra på sina val vilket innebär att de byter program och rörligheten mellan programmen innebär att det krävs flexibilitet i organisation och utbildningsutbud.

Flexibelt utbud möter elevers efterfrågan

Studier⁸ visar att de som avbryter gymnasiet i mindre utsträckning påbörjat det program de sökt i första hand än andra elever. Skillnaderna är inte markanta men de är konsekventa, de gäller för både kvinnor och män samt för elever på alla studieinriktningar.

Skolor med hög andel elever som fullföljer har en hög andel elever som går på den utbildning de valt i första hand. De skolor vi kontaktat antog ungefär 90 till 100 procent av eleverna på sina förstahandsval inför läsåret 2011/2012.⁹

I exempelvis Kalmar och Ljungby satsar skolorna på flexibla möjligheter att byta program då elever vill göra omval. Välkänt är att många elever känner sig osäkra på sitt gymnasieval under den första tiden efter utbildningens start. Möjligheterna att byta program och inriktningar är därför betydelsefulla för att elever som vill göra omval ska stanna kvar i gymnasiestudier. En

Not. 8. Allan Svesson (2007), Dagens gymnasieskola, bättre än sitt rykte

Not. 9. Jämför med riket inför läsåret 2011/2012 där 78 procent av landets ungdomar antogs till sina förstahandsval den 1 juli 2011. Skolverket, www.skolverket.se/statistik-och-analys

enkätstudie från SCB visar också att byte av gymnasieprogram är en omständighet som kunde ha fått var tredje elev som avbrutit sina studier att välja att fullfölja dem.¹⁰

Möjligheterna att byta utbildning har också blivit mer generösa de senaste åren på grund av minskande elevunderlag och ökande konkurrensen om eleverna. Detta bekräftas i en rapport av Skolverket kring konsekvenser av den ökade konkurrensen.¹¹

– Har eleverna sökt, konkurrerat om platsen och blivit antagna, är det vårt ansvar att fixa det så bra som möjligt för dem. Även de som tyckte att de valt fel, menar Ann-Katrin Wijk, arbetslagsledare vid Stagneliuskolan i Kalmar

Bra introduktion ger trygghet och inspiration

En annan betydelsefull faktor är introduktionen. En väl planerad och genomförd introduktion vid utbildningsstart minimerar risken att elever ska lämna skolorna om de inte finner sig tillrätta. Förutom att ge eleverna förståelse för programmets innehåll, elevmedverkan och arbetssätt, syftar introduktionen till att skapa ett tryggt och positivt arbetsklimat inom programmet. Introduktionen har fått ökad betydelse i många kommuner under senare år och har förlängts i antal dagar och aktiviteter.

Studie- och yrkesvägledning för att hitta rätt

Behovet av kvalificerad studie- och yrkesvägledning är stort, men kvalitén på vägledningen som erbjuds är ojämn.¹² Studier visar också att elevers förväntningar på vägledningen inför gymnasievalet är stora, men efter gymnasievalet anser många att de inte fått förväntad hjälp att se sina egna starka och svaga sidor och vad man passar till.¹³ Samtidigt innebär konkurrensen mellan gymnasieskolorna att eleverna i grundskolan ställs inför omfattande mark-

HÖGRE KRAV PÅ STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDNING

Den nya skollagen ställer högre krav på studie- och yrkesvägledning. Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses.¹⁴

Not. 10. SCB (2007) Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning

Not. 11. Skolverket (2010) Konkurrensen om eleverna, kommunernas hantering av minskande elevkullar och växande skolmarknad

Not. 12. Skolverket (2007) Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorienteringen inom grundskolan

Not. 13. Lisbeth Lundahl (2008), Individ, vägar, valen. Karriärval och vägledning i socialt, mångkulturellt och könsperspektiv

Not. 14. Skollagen (2010:800), 2 kap

nadsföring med stor mängd alternativ som är svår att överblicka och hantera.

Av de elever som byter program uppnår endast 29 procent slutbetyg inom tre år enligt en studie från Skolverket.¹⁵ En viktig framgångsfaktor är därför hur väl behovet av vägledning tillgodoses inom grundskolan. Ju bättre beslutsunderlag eleverna har inför val av utbildning, desto mindre risk att de avbryter på grund av fel förväntningar och förlorad motivation.

”Ju bättre beslutsunderlag eleverna har inför val av utbildning, desto mindre risk att de avbryter på grund av fel förväntningar och förlorad motivation.”

Studie- och yrkesvägledarna vid gymnasieskolorna hjälper de elever som ångrar sitt val av program eller inriktning att se alternativ, och hur de ska förhålla sig till konsekvenserna av olika beslut. De bistår mentorer, lärare och rektorer inför beslut som rör enskilda elevers studieplaner. Samarbetet mellan gymnasieskolornas ledning, lärare och studie- och yrkesvägledare är betydelsefullt för elever som behöver anpassningar för att kunna fullfölja gymnasiet.

Rektorerna vid till exempel Sydsånska gymnasiet och Västerhöjdsgymnasiet i Skövde framhåller att studie- och yrkesvägledarna vid gymnasieskolorna har en viktig roll både i samband med de val som eleverna gör inom gymnasieutbildningens ram, och i samband med val inför studier och arbetsliv efter gymnasiet.

Not. 15. Skolverket (2011) Gymnasieelevers byten av program och skolor

Kvalitet genom samarbete och delaktighet

En viktig del i att lyckas med utbildning är konstruktivt samarbete. Fokus på resultat har utmynnat i olika former av samarbete mellan arbetslag, team och nätverk. Arbetet med att skapa en gymnasieskola för alla kräver engagemang och kreativa pedagogiska lösningar. Det i sin tur kräver tillit, att vuxna hjälps åt samt att de lyssnar på eleverna.

Personal lär av varandra och ger eleverna inflytande

En framgångsfaktor som skolor framhåller som väsentlig är att lärarna har ett tätt samarbete och finns tillgängliga på skolan, inte bara för eleverna, utan också för varandra. Lärarna har på olika sätt organiserat sig i arbetslag och samarbetet mellan olika lärarkategorier har suddat ut informella gränser. På så sätt lär de känna varandras förmågor och kompetenser, delar med sig av erfarenheter och arbetar mer effektivt för att ge eleverna en individanpassad utbildning.

Specialpedagogerna har fått en tydligare roll i att vara ett stöd för övriga lärare i det pedagogiska arbetet, vilket inneburit ökad legitimitet för deras uppdrag.

Rektorerna och personalen vid exempelvis Stagneliusskolan i Kalmar beskriver hur de förväntar sig att lärarna, elevhälsan och övriga vuxna i skolan tar hjälp av varandra och prövar sig fram för att åstadkomma nya lösningar.

Det menar att en viktig del av jobbet är att tillsammans agera, reflektera och lära nytt.

– Det handlar hela tiden om att våga pröva nya saker och ständigt tänka över hur arbetet går att förbättra. Var och en måste fundera över vad han eller hon kan göra bättre för att eleverna ska lyckas i skolan, menar Bengt Larsson, rektor vid Stagneliusskolan i Kalmar kommun.

Forskning¹⁶ visar att lärare som utbyter kunskaper och erfarenheter med varandra får ökade insikter om hur de kan utveckla elevers kunskande. Lärarna skaffar sig större variation, nyanserar sina metoder och får ökad förståelse för hur elever lär sig svåra saker. Effekterna på arbetssättet visar sig vara störst hos elever som har svårt att nå upp till kunskapsmålen i skolan. Arbetssättet gynnar även övriga elever vilket framgår av ökade resultat på de nationella proven vid skolor som arbetat långsiktigt med lärares kunskapsutbyte.

Elever involveras på olika sätt för att medverka både till sin egen men också i skolans utveckling. Elever är med vid planering av kurser, deltar i skyddsronder och övrigt arbetsmiljöarbetet, medverkar vid anställningsintervjuer, är med och utformar lokala arbetsplaner och formulerar utvärderingar. Rektorn för Vård och omsorgsprogrammet vid Västerhöjdsgymnasiet i Skövde beskriver att en av deras mest betydelsefulla framgångsfaktorer är att karak-

Not. 16. Ulla Runesson (2010) Det andra steget: Lärares forskningsresultat som gemensam resurs. Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping

tärs- och kärnämneslärarna planerar kurser tillsammans och att de samarbetar med eleverna vid utformningen. Förhållningssättet att se eleverna som kompetenta och delaktiga individer är grunden för att de ska trivas och fullfölja utbildningen.

Personalen lär av varandra även mellan skolor och kommuner. Som exempelvis ingår Motorbranschens tekniska gymnasium i Göteborg i ett nätverk inom fordonsbranschen där karaktärsämneslärare, kärnämneslärare och rektorer från Göteborg, Kungsbacka, Östersund, Västerås och Kalmar genomför gemensamma kompetensutvecklingsdagar. Skolans rektor menar att det är viktigare än någonsin, i och med den snabba tekniska utvecklingen, att karaktärsämneslärare och kärnämneslärare lär nya saker tillsammans. De behöver dessutom samarbeta för att åstadkomma en helhet i utbildningen, för att få elever att förstå sambanden mellan olika ämnesområden. Nätverket kommer också att leda till utbyte mellan elever i olika skolor och kommuner.

Samverkan med omvärlden höjer status och ökar motivation

Det finns många exempel där skolors förmåga att få alla elever att fullfölja gymnasiet hänger samman med hur de lyckas i samarbetet med arbets- och samhällslivet.

Västerhöjdsgymnasiet i Skövde har cirka 300 platser vid vård- och omsorgsprogrammet och har lyckats med att få nästan samtliga elever att fullfölja utbildningen. Programmet har vänt en tidigare negativ trend och höjt intresset för utbildningen bland annat genom sitt nära samarbete med samhälls- och arbetslivet. Rektorn menar att det strukturerade samarbetet med de presumtiva arbetsgivarna gör att utbildningen anpassas i takt med utvecklingen. Relationerna mellan lärarna och representanterna för arbetslivet har utmynnat i en stor variation av arbetsplatser för det arbetsplatsförlagda lärandet och en samsyn kring vad eleverna ska lära sig.

–Det är viktigt att lärarna och personalen från arbetsplatserna förstår varandras olika världar, att de pratar mycket med varandra och påverkar så att de utvecklar utbildningen tillsammans, säger Ewa Hjerpe, rektor vid Västerhöjdsgymnasiet i Skövde kommun.

Motorbranschens tekniska gymnasium i Göteborgs kommun tillhör de kommunala skolor som har högst andel elever som fullföljer gymnasiet inom tre år. Rektorn menar att deras samverkan med näringslivet har avgörande betydelse för resultatet. Skolan är specialiserad på fordonsprogrammet med ett antal inriktningar och har genom ett kvalitetsmedvetet samarbete med företag inom branschen kraftigt höjt intresset för utbildningen och andelen elever som når målen. Företagen bidrar till utbildningen till exempel genom handledning vid ett stort antal arbetsplatser, medverkan i skolans styrgrupp samt aktivt engagemang i programråd och nätverk med lärarna.

– Samarbetet med branschen är en stor anledning till att vi kan behålla eleverna. Utan det här samarbetet till arbetslivet hade vi inte varit lika framgångsrika, menar Kaj Sandgren, rektor vid Motorbranschens tekniska gymnasium i Göteborgs kommun.

Ett annat exempel är Lindengymnasiet i Katrineholms kommun med hög andel som fullföljer gymnasiet och en stark tradition av att samverka med arbetslivet. Skolledningen beskriver hur lärarnas engagemang för elevernas framgång bland annat visar sig i ett välutvecklat samarbete med företag och organisationer. De lärare som har de mest utvecklade kontakterna med arbetslivet inspirerar andra lärare på skolan. Samarbetet sker på både de studie- och de yrkesförberedande programmen och utbildningarna har väl fungerande programråd där branscherna deltar i planeringen av kursinnehållen och kompetensutvecklingen av lärarna.

– Vi har kammat hem flera medaljer i Yrkes-VM, vilket är stimulerande. Det skulle inte fungera om vi inte hade så engagerade lärare, säger Bengt Lind, rektor vid Lindengymnasiet i Katrineholm.

Rektorerna i ovanstående exempel beskriver hur samverkan med samhälls- och arbetslivet bidrar till att eleverna känner motivation för sina studier. Representanterna från arbetslivet hjälper eleverna att fånga deras intresse, visa dem att de efterfrågas och att de har tillgång till många yrkesalternativ då de fullföljt sin utbildning. Satsningar på handledarutbildning gör att handledarna på arbetsplatserna känner till kursmålen och integrerar dem i sin praktiska handledning. De är också utbildade för att möta ungdomarna utifrån deras situation så att de får rätt förutsättningar att klara målen.

PROGRAMRÅD FÖR ALLA YRKESPROGRAM

En av de stora förändringarna i gymnasiereformen är att arbetslivet fått ett formaliserat inflytande över gymnasieskolan. Det ska finnas nationella programråd för alla yrkesprogram. Med hjälp av programråden ska Skolverket få hjälp att bedöma yrkesutbildningar, bedöma utvecklingen inom yrkesområden för att se och få råd om vilken utveckling som behöver göras i utbildningarna. Programråden ska också bidra med analyser av hur elever som fullföljt gymnasiet lyckas etablera sig på arbetsmarknaden.¹⁷

Not. 17. Skolverket (2011) Högre krav och kvalitet för framtida utmaningar

Förmågan att upptäcka och tillgodose elevers behov

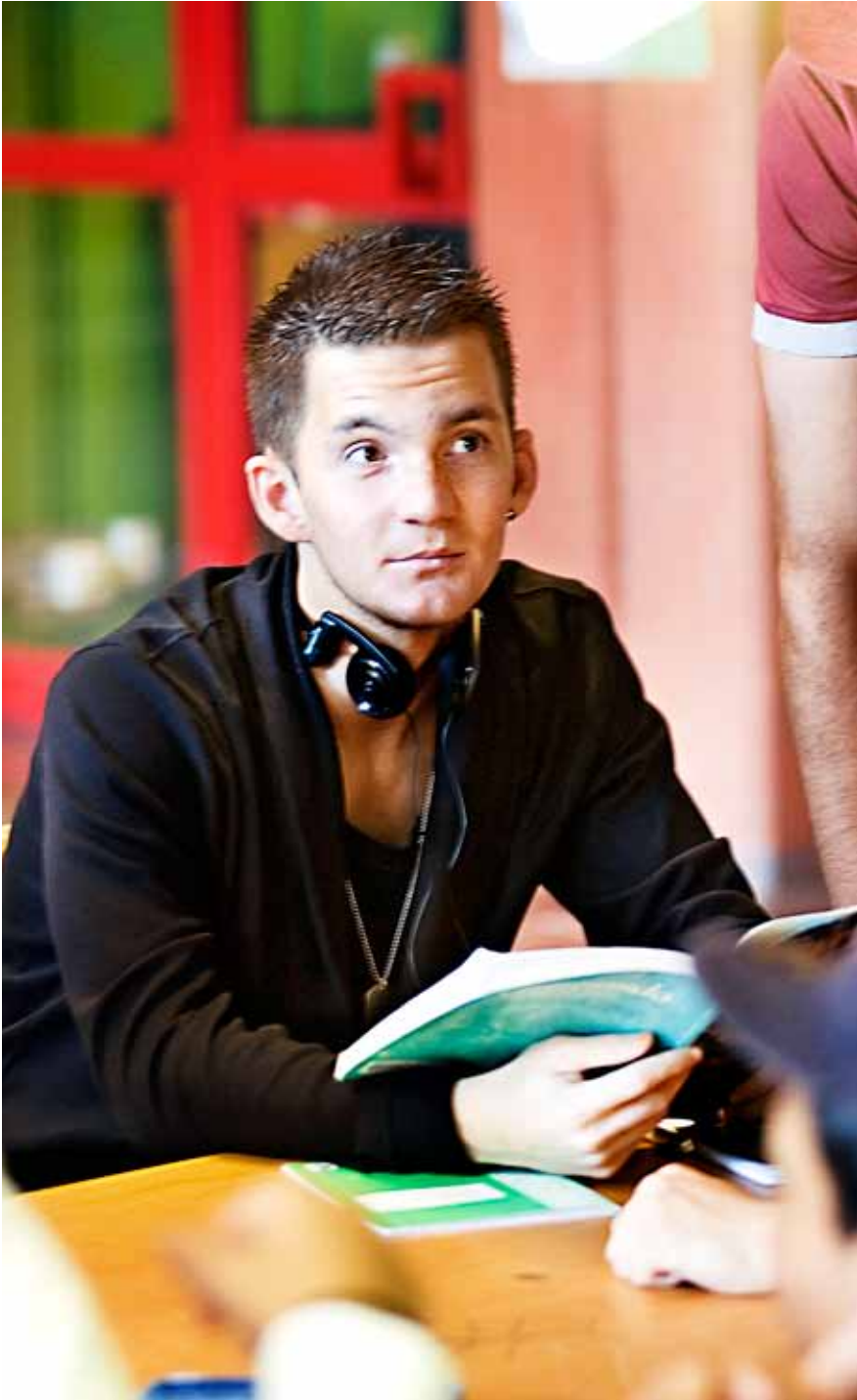
En viktig iakttagelse är hur skolorna organiserar sitt arbete för att så tidigt som möjligt fånga upp behov och snabbt sätta in individuella åtgärder. Ju tidigare insatserna är desto större är möjligheterna för eleverna att fullfölja sin utbildning. Tidiga insatser är också en tydlig signal som visar att skolan tar elevernas studier på stort allvar.

Finmaskigt skyddsnät fångar behov

Inarbetade rutiner för att snabbt ta fram individanpassade åtgärder har stor betydelse för att fånga upp elevers behov. Det övergripande syftet är att åstadkomma effektivt samarbete mellan elever, vårdnadshavare, lärare, mentorer, elevhälsans personal, studie- och yrkesvägledare och rektorer för att ge varje elev rätt pedagogiska insatser och flexibla lösningar som gör att hon eller han kan prestera utifrån sin hela förmåga.

Skyddsnätet kring eleverna startar med mentorn och tar sedan olika form beroende på skola. Då en elev riskerar att inte nå målen görs kartläggningar och uppföljningar för att klargöra vad som behöver göras och vilken/a kompetenser som behövs för att ge eleven förutsättningar att uppnå minst godkänd nivå.

Det väsentliga i arbetssättet är täta och regelbundna träffar mellan mentorer, elever och olika personal innan beslut och uppföljning görs av åtgärder för elever som riskerar att inte nå målen. Mentorns roll är viktig, inte minst

för att uppmärksamma varje elev och eliminera risken att någon elev misslyckas på grund av att skolan inte observerat behoven och kraftsamlat för att hjälpa henne eller honom.

Vid exempelvis Sydsvenska gymnasiet träffas alla arbetslag varje måndag för avstämning om eleverna och har sedan efterföljande uppföljningsmöten varje onsdag.

Ett annat exempel är Umeå kommun som utvecklat ett datasystem med syfte att fånga upp elever som av olika anledningar inte ser ut att må bra. All personal har möjlighet att anonymt skriva in i systemet då de är orolig för någon elev. Mentorn för eleven får sedan ett meddelande och är skyldig att omgående följa upp elevärendet och vidta åtgärder tillsammans med annan berörd personal.

Det finns fler exempel på förebyggande åtgärder:

- › Särskilda tider varje vecka då alla lärare på skolan finns tillgängliga för att handleda elever.
- › Hela resursdagar då elever får hjälp med uppgifter de har svårt med eller inte hunnit med.
- › ”Förstärkningskorridor”, öppen vissa tider i veckan med specialpedagoger och så kallade ”förstärkningslärare” i olika ämnen som är tillgängliga för eleverna.
- › Streaming av lektioner där elever kan ta del av inspelade lektioner i efterhand.
- › Tillgång till sammanfattningar och anteckningar från lektioner via e-post
- › Sommarskola för elever som behöver mer tid för att slutföra kurser.

NY SKOLLAG OM ELEVVÄLSA

Den nya skollagen om elevhälsa trädde i kraft den 1 juli 2011.¹⁸ Lagen innebär bland annat att eleverna ska ha tillgång till personal som kan göra medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande och elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

Elevhälsans kompetens används effektivt

Elevhälsans personal har en framträdande roll för att hjälpa elever att fullfölja utbildningen. Deras kompetenser lyfts fram av de rektorer vi intervjuat som avgörande för att eleverna ska få rätt stöd och insatser. I många fram-

Not. 18. Skollagen (2010:800) 2 kap

gångsrika skolor finns sedan länge en medveten satsning på specialpedagoger, kuratorer, psykologer, skolsköterskor och skolläkare. Syftet är att ha tillgång till olika kompetenser för att kunna möta så många behov som möjligt.

Personalen inom elevhälsan arbetar i team nära arbetslagen och mentorerna. De har en konsultativ roll där de stödjer mentorer, lärare och rektorer i deras arbete med eleverna. Dessutom arbetar de direkt gentemot eleverna, enskilt eller i grupp, för handledning, information och rådgivning.

Det genomförs ett systematiskt förbättringsarbete för att främja hälsan hos eleverna genom både generella och individuella insatser. Elevhälsans team arbetar för att se helheten i elevernas situation och tar hjälp av varandra för att ge elever och personal så snabb och bra hjälp som möjligt.

”Det genomförs ett systematiskt förbättringsarbete för att främja hälsa hos eleverna genom både generella och individuella insatser.”

Som exempel genomför Västerhöjdsgymnasiet i Skövde temaarbete kring stress och stresshantering där elevhälsans personal planerar innehållet tillsammans med lärarna. Temat genomförs i samtliga program i gemensamma aktiviteter med elevhälsans personal och lärarna. Därefter fortsätter elevhälsateamet arbetet med individuella insatser utifrån enskilda elevers behov.

Vid exempelvis Sunnerbogymnasiet i Ljungby och Stagneliusskolan i Kalmar har specialpedagogernas uppdrag förtydligats för att i första hand hjälpa lärarkollegor att anpassa sin undervisning efter enskilda elevers behov. Det handlar framför allt om att eleverna ska inkluderas så mycket som möjligt i den ordinarie undervisningen och att lärarna ska få stöd i användning av metoder och hjälpmedel för att göra det möjligt.

– Ledningsgruppen och elevhälsan har varit ihärdiga. Vi jobbar på att öka specialpedagogernas legitimitet. Nu jobbar specialpedagogerna mer med konsultationer med kollegor och fungerar som handledare för dem. När de jobbar med eleverna ska de arbeta med utredningar, inte specialundervisning, säger Cecilia Eklund, rektor vid Sunnerbogymnasiet i Ljungby

Tillgången till kompensatoriska hjälpmedel beskrivs som hög och självklar. Som exempel har Umeå kommun sedan några år satsat på att alla elever oavsett behov, ska ha datorer som är utrustade med samtliga hjälpmedel som finns i kommunen. Utifrån sina behov får eleverna instruktioner och hjälp av lärare eller specialpedagoger att använda programmen.

Närvaro i fokus och snabba reaktioner vid frånvaro

I skolor med hög andel elever som fullföljer gymnasiet får eleverna tidigt information om vikten av att vara på skolan. Skolorna förebygger ogiltig frånvaro genom att göra eleverna medvetna om sambandet mellan närvaro i skolan och måluppfyllelse. Som exempel träffar rektorer samtliga klasser för att gå igenom betydelsen av närvaro och konsekvenser av frånvaro.

Ogiltig frånvaro uppmärksammas noggrant och följs av snabba reaktioner. Detta är också en skyldighet enligt den nya skollagen.¹⁹ Som exempel använder Motorbranschens Tekniska gymnasium i Göteborgs kommun ett datasystem som omedelbart skickar ett automatiskt sms eller e-postmeddelande till vårdnadshavaren vid ogiltig frånvaro. Mentorn söker därefter upp eleven och tar samma dag kontakt med vårdnadshavaren. Oavsett vilka metoder skolorna använder lägger de stor vikt vid att så snabbt som möjligt nå både elever och vårdnadshavare vid ogiltig frånvaro.

Det är ofta mentorerna eller elevhälsans personal som ansvarar för att följa upp orsakerna till frånvaron. Orsakerna analyseras av mentorer, elevhälsans personal, arbetslag och/eller rektorer. Beroende på vad som ligger till grund för frånvaron vidtar skolorna åtgärder för att stödja eleverna i att närvara och förhindra skolk.

Not. 19. Skollagen (2010:800) 15 kap

Vad säger statistiken?

I detta kapitel beskriver vi i ett övergripande perspektiv hur stora andelar av eleverna som avbryter sina gymnasiestudier. Resultaten varierar avsevärt mellan olika kommuner och det är också stora skillnader mellan olika program.

Statistik och de förhållanden som denna rapport bygger på, härrör från uppgifter för åren före gymnasireformen. I den nya gymnasieskolan genomförs förändringar som tar sikte på att öka andelen elever som genomför utbildningen på avsedd tid. Det är dock ännu för tidigt att säga vilken effekt dessa förändringar får.

Vi har utgått från data över samtliga gymnasieelever som var nybörjare åren 2005, 2006, 2007 och som fullföljt gymnasieutbildningen inom tre, fyra alternativt fem år. Utifrån dessa uppgifter har vi räknat fram de andelar elever som inte fullföljt utbildningen.

Uppgifterna är framtagna utifrån underlag från SCB vilket sammanställts dels på kommunnivå, dels på skolnivå. SKL har sammanställt uppgifter på kommunnivå som finns i en tabellbilaga på SKL:s hemsida under rubriken *Öppna jämförelser – gymnasieskola*. Officiell statistik på skolnivå finns under rubriken *Öppna jämförelser – jämför gymnasieskolor*. Kompletterande information finns även att hämta på Skolverkets hemsida.

Andel elever som inte fullföljt gymnasiet inom tre år

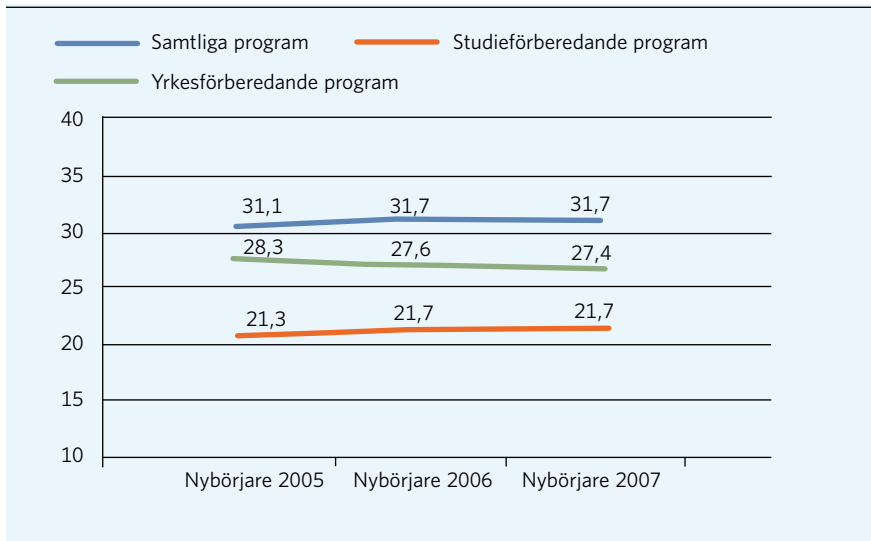
Vid en jämförelse mellan de senaste åren och de elever som var nybörjare i oktober respektive år, visar ett vägt medeltal²⁰ att drygt 31 procent av elev-

Not. 20. Varje /kommun bidrar till medelvärdet i proportion till antal elever

erna inte uppnår fullständig gymnasieutbildning inom tre år. Denna andel har varit relativt oförändrad för elever som påbörjade gymnasieutbildningen åren 2005 till 2007.

Skillnaderna i resultat mellan kommunerna under dessa tre år är däremot stor, kommuner med lägst andel elever som fullföljer inom tre år är cirka 43 procent, medan kommuner med högst andel har resultat på cirka 88 procent.

DIAGRAM 1. Andel elever som inte fullföljt inom tre år

Källa: SCB

Andelen elever som inte fullföljer gymnasiet vid det individuella programmet IV, är betydligt högre jämfört med övriga program. Enligt Skolverkets statistik fullföljer fyra till sex procent av eleverna inom IV gymnasiet inom tre år. Det leder till att den totala andelen elever som inte fullföljer gymnasiet är högre än andelen elever inom studieförberedande respektive yrkesförberedande program.

Statistiken visar att andelen elever som inte fullföljer gymnasiet inom de yrkesförberedande programmen generellt är sex till sju procent högre än andelen som inte fullföljer inom de studieförberedande programmen.

Andel avbrott inom fyra eller fem år

Även om målet är att eleverna ska fullfölja utbildningen inom tre år finns olika orsaker till att elever behöver längre tid på sig. Eleverna kan till exempel ha övergått från det individuella programmet till ett nationellt program eller

gjort omval och börjat om från årskurs ett på ett annat nationellt program. Andra vanliga orsaker är att elever gått utbildningar på andra orter men väljer att flytta hem igen och läsa utbildning på hemorten eller elever som varit utbytesstudenter och därmed befunnit sig utomlands under ett år. Det finns av naturliga skäl ingen statistik på dessa olika orsaker.

En viktig fråga är när eleverna avbryter sina studier och inte heller återfinns vid någon annan gymnasieutbildning. Nedan beskriver vi hur stor andel av eleverna som inte fullföljt gymnasiet efter tre, fyra alternativt fem år. Siffrorna visar ett vägt medelvärde från samtliga kommuner.

TABELL 1. Andel elever som inte fullföljt gymnasiet efter 3 till 5 år, nybörjare år 2005

	Samtliga elever	Studieförberedande	Yrkesförberedande
3 år	31%	21%	28%
4 år	24%	15%	23%
5 år	23%	14%	23%

Källa: SCB

Ytterligare ett års inskrivning på gymnasiet från tre till fyra år leder till att andelen avbrott totalt minskar med cirka sju procentenheter. Däremot verkar ett femte gymnasieår inte ge samma effekt, där är skillnaden endast en procentenhet i förhållande till andelen som inte fullföljt gymnasiet inom fyra år.

Skillnaden mellan de studieförberedande och de yrkesförberedande programmen ökar ju längre tid eleverna behöver för att fullfölja gymnasiet. Det kan bero på att elever inom de studieförberedande programmen i högre grad eftersträvar behörighet till högskolan, som innebär slutbetyg från gymnasieskolan.

Av de elever som började vid det individuella programmet år 2005 fullföljde cirka 20 procent gymnasiet inom fyra år²¹, dvs. 80 procent gjorde inte det. Det innebär att endast var femte av dessa elever övergick från det individuella programmet till ett annat program, eller fullföljde utbildningen inom ramen för IV.

Det är genomgående fler kvinnor än män som fullföljer gymnasieskolan. Andelen män som inte uppnår fullständig gymnasieutbildning är cirka tre till fem procentenheter högre än motsvarande andel kvinnor, oavsett om det sker inom tre, fyra eller fem år. Skillnaderna finns inom både studieförberedande och yrkesförberedande program och ser ungefär lika ut då vi jämför nybörjare åren 2005 till 2007.

Not. 21. Skolverket, www.skolverket.se/statistik-och-analys, tabell 8 B

Organiseringen av gymnasieskolorna

En stor andel av gymnasieskolorna bedrivs av andra än kommuner och landsting.

Enligt statistik på skolnivå verkar det som att elever som valt att studera på en friskola i större utsträckning slutför sin utbildning jämfört med de som valt kommunala skolor. Det finns dock anledning att kritiskt granska vad som ligger bakom skillnaden. Då SKL granskar skillnader mellan skolor visas bland annat av att spridningen av resultat är större bland de kommunala skolorna jämfört med de fristående skolorna.

TABELL 2. Fördelningen mellan huvudmän för elever som fullföljde gymnasiet år 2010

	Skolor Antal	Skolor Andel %	Elever Antal	Elever Andel %
Kommunala skolor	503	57	103 500	80
Fristående skolor	356	40	24 200	19
Landstingskommunala skolor	22	2	400	1

Källa: SCB

De kommunala skolorna har avsevärt större antal elever per skola än de fristående skolorna. Kommunerna har ett bredare uppdrag än andra huvudmän och erbjuder till exempel i högre grad än de fristående skolorna det individuella programmet.

Som tidigare redovisats fullföljer cirka fem procentenheter fler kvinnor än män gymnasiet. Fördelningen mellan könen är lika mellan kommunala skolor, friskolor och landstingskommunala skolor, vilket innebär att organiseringen inte har betydelse för skillnaden i resultat mellan kvinnor och män. Det är sannolikt andra faktorer som avgör att färre män än kvinnor når målen.

När sker avbrotten

Som tidigare noterats saknar drygt 31 procent slutbetyg efter tre års gymnasiestudier och många elever behöver längre tid på sig än tre år för att fullfölja gymnasiet. I nedanstående tabell utgår vi från de elever som inte fullföljt gymnasiet inom fem år, för att se hur stora andelar elever som inte återkommer till gymnasieutbildning. Syftet är att beskriva när under utbildningen som avbrotten sker.

TABELL 3. Andel avbrott för nybörjare år 2005

	Årskurs 1	Årskurs 2	Årskurs 3	Samtliga avbrott
Samtliga program	6%	4%	13%	23%
Studieförberedande	2%	2%	10%	14%
Yrkesförberedande	3%	4%	15%	23%

Källa: SCB

Tabellen visar den årskurs som eleverna högst varit inskrivna i. Av samtliga elever som varit inskrivna har sex procent högst varit inskrivna i årskurs ett och så vidare. Siffrorna visar att drygt hälften av de elever som avbrutit gymnasiet gjorde det i årskurs tre.

Det är betydligt fler, cirka nio procentenheter, som avbryter sina studier inom de yrkesförberedande programmen jämfört med de som avbryter inom de studieförberedande programmen. En anledning till att de flesta avbrotten sker i årskurs tre kan vara att många av de elever som har svårt att nå målen avbryter gymnasiet av taktiska skäl. Med ofullständig gymnasieutbildning ökar de möjligheterna till en andra chans vid vuxenutbildningen.²²

Andel som fullföljt men saknar behörighet till högskolan

Bland elever som fullföljt gymnasiet är det intressant att se hur stora andelar som inte har behörighet att läsa vidare vid högskola trots att de uppnått slutbetyg.

GRUNDLÄGGANDE BEHÖRIGHET TILL HÖGSKOLAN

För att få grundläggande behörighet till högskolan gäller för årskullarna i denna studie bland annat slutbetyg med betyget Godkänd i minst 90 procent av kurserna, dvs. 2 250 poäng. De elever som fått betyget Icke Godkänd i över 10 procent av kurserna saknar därmed behörighet att läsa vidare vid högskolan.

Not. 22. Skolverket, Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2010/11

TABELL 4. Andel med slutbetyg inom tre år utan grundläggande högskolebehörighet

Nybörjare	Samtliga elever	Studieförberedande	Yrkesförberedande
2005	6,5%	5,4%	9,0%
2006	5,6%	5,1%	7,6%
2007	7,4%	5,1%	11,2%

Källa: SCB

Andelen elever som fullföljer gymnasiet utan att uppnå behörighet till högskolan har ökat totalt i riket. I ovanstående tabell är andelen elever räknade inom respektive kategori, där det är tydligt att ökningen skett inom de yrkesförberedande programmen. Den ökning som skett mellan nybörjarna år 2006 och 2007 visar att eleverna vid de yrkesförberedande programmen fått svårare att uppnå godkända betyg i tillräcklig omfattning för högskolebehörighet.²³

Andelen män som inte uppnår behörighet till högskolan är en till två procentenheter högre än andelen kvinnor. Av exempelvis nybörjarna år 2007 var det 4,6 procent män och 2,8 procent kvinnor av samtliga elever som fullföljde gymnasiet utan grundläggande högskolebehörighet.

Not. 23. Se även tabellbilaga på SKL:s hemsida - Öppna jämförelser gymnasieskola

Vikten av att fullfölja gymnasieutbildningen

Andelen elever med slutbetyg inom tre år har varit i stort oförändrad över tid och legat strax under 70 procent. Det är alltså ingen ny utmaning att öka andelen som slutför sina gymnasiestudier. Nedan konkretiseras några av skälen till att med ökad kraft motverka problemet med ofullständiga studier och avbrott.

Förankringen på arbetsmarknaden

Personer med grundskola som högsta utbildning har ytterst svårt att få varaktiga jobb. Under de senaste tre åren har antalet registrerade arbetssökande hos Arbetsförmedlingen med enbart grundskola nästan fördubblats. Andelen arbetssökande med kort utbildning förväntas dessutom öka ytterligare, bland annat med tillskott av ungdomar som saknar fullständiga betyg från gymnasieskolan.

Efterfrågan på kvalificerad arbetskraft har ökat inom flera sektorer, medan merparten av de jobb som inte kräver minst gymnasiekompetens till stor del har rationaliserats bort. Utvecklingen på arbetsmarknaden har därför gjort att risken för att hamna i långtidsarbetslöshet är hög för personer som uppnått enbart grundskoleutbildning. Risken är extra hög hos ungdomar eftersom de inte hunnit få arbetslivserfarenhet och därmed inte kan konkurrera med kompetens som förvärvats i arbetslivet.

Forskning²⁴ bekräftar att ungdomar som avbrutit gymnasiet på sikt har lägre förvärvsgrad, studerar i mindre omfattning i vuxen ålder och uppstår i högre grad arbetslöshetsersättning, än de som fullföljt gymnasiet, trots samhällets möjligheter till kompletterande utbildningar. Det dröjer också länge innan personer som avbrutit gymnasiet etablerar sig i arbetslivet.

Skärpta krav inom skolsystemet

Just nu genomförs reformer inom skolsystemet som får konsekvenser för ungdomar som inte fullföljer gymnasiet. Introduktionsprogrammen inom gymnasieskolan har ersatt det individuella programmet och är endast öppna för obehöriga elever från grundskolan. Förändringen innebär att behöriga elever som avbryter gymnasiet inte får läsa introduktionsprogram. Följden kan bli att behöriga elever som inte läser nationella program hänvisas till att söka arbete på den öppna arbetsmarknaden, en arbetsmarknad som i sin tur ställer krav på minst gymnasiekompetens.

Not. 24. Hall Caroline, Förlängningen av yrkesutbildningarna på gymnasiet – effekter på utbildningsavhop, utbildningsnivå och inkomster, Uppsala: IFAU, rapport 2009:7.

Förändringarna har även medfört att högskolans behörighetsregler har skärps med färre behörighetsalternativ. De nya behörighetsreglerna gör att vägen till högre studier har förlängts jämfört med tidigare regler för de som inte fullföljer gymnasiet. Exempelvis är möjligheten att söka högskola med reducerat program borttagen från och med 1 juli 2010.²⁵

I detta sammanhang kan tilläggas att högskolans regeländringar säkert har sin del i att nästan inga elever läser reducerat program, dvs. program där elever på grund av svårigheter i skolan befrias från kurser motsvarande högst 250 poäng. De tre senaste åren har andelen elever med slutbetyg från reducerat program sjunkit från 2,6 procent till 0,4 procent. Många elever som har svårt att nå målen avslutar gymnasiet med ofullständiga betyg, med sikte på att komplettera och uppnå slutbetyg vid vuxenutbildningen. Istället för att få ett slutbetyg med reducerat program lämnade 16–17 000 elever gymnasieskolans årskurs 3 utan fullständig gymnasieutbildning, men med ett samlat betygsdokument.^{26 27}

Brist på arbetskraft

I Sverige beräknas omkring 1 600 000 personer lämna arbetslivet av åldersskäl under åren 2010-2025, vilket kan jämföras med cirka 1 350 000 åldersavgångar under de 15 föregående åren.²⁸ Trots rationaliseringar och höjning av produktivitet kommer sannolikt generationsväxlingen att leda till brist på arbetskraft i många delar av Sverige. Det innebär att alla som fullföljer gymnasiet på olika sätt bidrar till ökat arbetskraftsutbud. Att få fler ungdomar att fullfölja gymnasiet och etablera sig på arbetsmarknaden är en fråga om att ta tillvara arbetskraft, bidra till ekonomisk tillväxt och säkerställa skatteintäkter och välfärd.

Ett land som har en hög andel ungdomar med endast grundskoleutbildning får svårt att hålla hög nivå på sysselsättning, bibehålla social sammanhållning och hög konkurrensförmåga. Om EU generellt har en hög andel elever som lämnar skolan i förtid får unionen svårt att konkurrera på den globala marknaden och svårt att uppnå målet om en smart och hållbar tillväxt för alla. Enligt beräkningar från EU-kommissionen räcker det med att öka andelen elever som fullföljer gymnasiet med en procentenhet, för att varje år förstärka EU:s ekonomi med ungefär en halv miljon fler kvalificerade unga arbetstagare.²⁹

Not. 25. Högskoleverket, www.hsv.se/densvenskahogskolan/utbildningspauniversitetochhogskolor

Not. 26. Dokument som intygar vilka kurser som är avklarade

Not. 27. Skolverket, Betyg och studieresultat i gymnasieskolan 2010/11

Not. 28. Arbetsförmedlingen (2010) Generationsväxlingen på arbetsmarknaden – i riket och i ett regionalt perspektiv

Not. 29. Generaldirektoratet för EU-intern politik (2011) Hur kan vi förhindra att elever lämnar skolan i förtid i EU

Elevens framtida livskvalitet

Ungdomar med hög frånvaro och låg utbildningsnivå har oftare än andra en negativ självbild och löper högre risk än andra att hamna i destruktiva livsmönster. Detta konstateras i en rad olika utredningar och rapporter. Nyligen har till exempel Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut utkommit med en gemensam rapport med syfte att ge en aktuell överblick över utvecklingen av folkhälsan.³⁰ Några slutsatser i rapporten är att personer med lång utbildning i högre utsträckning har hälsosammare levnadsvanor är personer med kort utbildning. Personer som högst har grundskoleutbildning löper högre risk för dödlighet i alla folksjukdomar än personer med eftergymnasial utbildning.

”Om EU generellt har en hög andel elever som lämnar skolan i förtid får unionen svårt att konkurrera på den globala marknaden och svårt att uppnå målet om en smart och hållbar tillväxt för alla.”

Över hälften av de faktorer som påverkar hur elever lyckas i skolan beror på faktorer inom skolan.³¹ En framgångsrik skola har därför stora möjligheter att kompensera för orsaker som hämmar en ung människas livsvillkor i övrigt, som till exempel svåra hemförhållanden. Alla skolor har också ansvaret att självkritiskt granska de normer inom skolan som möjliggör respektive begränsar unga människors villkor. Det betyder att utbildning har stor betydelse för hur unga människor uppfattar sig själva och sina möjligheter att välja positiva levnadsmönster.

Elevens rätt att fullfölja utbildningen

Skollagen³² är tydlig angående elevens rätt att fullfölja sin gymnasieutbildning. En elev som har påbörjat ett nationellt program, en nationell inriktning eller en särskild variant, har rätt att fullfölja utbildningen, antingen hos huvudmannen eller, då huvudmannen är en kommun eller ett landsting, inom ett samverkansområde. Det gäller även om förhållandena som låg till grund

Not. 30. Socialstyrelsen, Folkhälsan i Sverige – Årsrapport 2012

Not. 31. Sveriges Kommuner och Landsting (2011) Synligt lärande

Not. 32. Skollagen (2010:800), 16 kap

för att ta emot eleven ändras under studietiden. Elever som påbörjat gymnasiala lärlingsutbildningar har samma rättigheter. Skulle det inte längre gå att anordna arbetsplatsförlagd utbildning ska de erbjudas utbildning inom den skolförlagda utbildningen på de program som de påbörjat. I sista hand ska de erbjudas utbildning på andra yrkesprogram.

Elever har också rätt att fullfölja gymnasieutbildningen efter studieuppehåll på högst ett år för studier utomlands. Undantag gäller om huvudmannen varit tydlig då utbildningen i fråga erbjöds, att den inte ger rätt till studieuppehåll.

Den elev som flyttar till annan kommun för att börja ett nationellt program eller inriktning, har rätt att fullfölja sina utbildningar i samma program eller inriktning i den nya hemkommunen. Om den nya hemkommunen inte erbjuder aktuell utbildning har eleven rätt att välja att fullfölja sin utbildning i en annan kommun eller i ett landsting som anordnar utbildningen.

Elever som påbörjat introduktionsprogram har rätt att fullfölja utbildningen hos huvudmannen enligt den plan som gällde då utbildningen inledes, alternativt enligt en ändrad plan om eleven medgett att planen ändras.³³

Rätten till utbildning inom gymnasieskolan gäller för behöriga elever till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.³⁴

Not. 33. Skollagen (2010:800) 17 kap

Not. 34. Skollagen (2010:800) 15 kap

En angelägen fråga

Utmaningen att minska ungdomsarbetslösheten rymmer minst två perspektiv. Den ena är att arbeta förebyggande för att på så sätt undvika att unga hamnar i arbetslöshet och bidragsberoende. Den andra är att inrikta insatser på de ungdomar som för tillfället varken arbetar eller studerar.

De kommunala insatserna inom utbildningsområdet spelar en stor roll för ungas möjligheter att etablera sig i arbetslivet. I samband med SKL:s prioriterade områden betonas att andelen elever som avslutar sina gymnasiestudier med fullständiga betyg måste höjas. Något som även understryks i EU:s tillväxtstrategi, EU 2020.

Unga till arbete är en prioriterad fråga för SKL. I satsningen bedrivs ett brett arbete för att skapa bättre förutsättningar för unga att efter en utbildning få förankring i arbetslivet. Förutom denna rapport genomförs till exempel ett samverkansprojekt med fem regionförbund för att minska avbrotten i gymnasieskolan, ett metodstöd för förbättrad studie- och yrkesvägledning i syfte att stärka kopplingen mellan skola och arbetsmarknad, en guide för kommunernas informationsansvar och ett nationellt system för inrapportering av hälsosamtal med elever och dess effekter.

Sedan flera år tillbaka har SKL också haft Bättre resultat i skolan som prioriterad fråga. En utgångspunkt är att den svenska skolan inte är så dålig som debatten ger intryck av, men inte heller så bra som den borde vara. För att resultaten ska bli bättre måste alla elever få det stöd de behöver med så tidiga insatser som möjligt.

Orsaker till avbrott

Avbrott från skolan är en av de viktigaste – kanske den allra viktigaste – indikatorn på skolmisslyckande, för individen, för skolan och för samhället. Avbrutna studier kan enligt forskningen förklaras med strukturella och individuella faktorer. Strukturella faktorer kan till exempel ha etnisk och social bakgrund, medan individuella faktorer kan vara skoltrötthet och ambitioner. Individuella och strukturella faktorer går dock inte enkelt att särskilja från varandra.

Forskning från Sverige

Avbrotten från svenska gymnasieskolor beror på en mängd olika orsaker och skiljer sig mycket åt mellan individer.³⁵ Den svenska forskningen konstaterar att gruppen elever som avbryter gymnasiestudierna är heterogen, det ingår både elever som saknar enstaka poäng och elever som avbrutit studierna tidigt i utbildningen. Elever på det tidigare individuella programmet och elever som går utbildningar med en överrepresentation av det motsatta könet, tenderar att hoppa av utbildningen i större utsträckning än andra.³⁶

Minskningen i genomströmning i skolan över tid kan kopplas till det målrelaterade betygssystemets införande, som synliggör andelen elever som inte klarar utbildningarna eftersom de inte blir godkända. Motsvarande prestatio-

Not. 35. Skolverket (2008), Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan

Not. 36. Regeringen (2003), Skolmisslyckande - hur gick det sedan? Stockholm: Fritzes

ner kunde i det tidigare betygssystemet ge betyget 1 och räknas som avklarad kurs. Benägenheten att fullfölja är också lägre för elever med låga grundskolebetyg, vilket gäller för både studieförberedande och yrkesförberedande utbildningar. Detta sammantaget menar forskarna ökar risken för avbrutna studier.

Internationell och svensk forskning visar att ogiltigt frånvaro är ett tidigt tecken på framtida studieavbrott.³⁷ Det finns till och med forskare som menar att processen som leder till avbrott startar redan innan eleven börjar i skolan. Brist på vårdnadshavares omsorg, svåra hemförhållanden kan vara sådana faktorer.

Forskarna talar om ett skolmisslyckande och avbrott från gymnasiet är en indikator på hög risk för framtida problem hos individen och kostnader för samhället. Det som svensk forskning än så länge inte lyckats förklara är – i korthet – varför en del lyckas trots både avbrott och dåliga betyg.

Exempel från Danmark

Danmarks forskningsråd och ett antal danska universitet har i ett forskningsprojekt tagit reda på varför eleverna i dansk yrkesskola hoppar av gymnasiet.³⁸ Från anledningen som att ”man lär sig för lite” till skoltrötthet anges som orsaker, men generellt handlar det om en kombination av faktorer som gör att en elev avbryter sina studier. Det visar sig att särskilt betydelsefull är elevens sociala bakgrund, vilken har störst påverkan på att en elev hoppar av.

Forskningen visar också att avbrotten ofta innebär om de helt lämnar utbildningssystemet. Men samtidigt som samhället ser ett avbrott som ett misslyckande, hyser eleverna ibland rakt motsatt uppfattning. Eleverna själva ser yrkesutbildningarnas gemensamma första och andra termin som en prövotid. Om de väljer att hoppa av då är det inget misslyckande, utan de ser det som att de prövar sig fram.

Det är också fler avbrott i skolor som ligger i närförorter eller storstäder. Vidare är det så att danska ungdomar som står utanför arbetsmarknaden är skyldiga att utbilda sig, och har man inte självmant valt sin utbildning, bidrar detta till att studieavbrotten ökar. Även bristen på praktikplatser påverkar mängden avbrott negativt, då mellan var tredje och var fjärde yrkeselev inte hittat en praktikplats efter första årskursen. Att hitta en praktikplats är också yrkeslevernans eget ansvar och det drabbar exempelvis socialt utsatta elever, invandrare och elever från etniska minoriteter.

I dansk forskning har man också visat att det finns ett stort samband mellan

Not. 37. Sundell, Knut, Bassam El-Khoury och Josefin Månsson Stockholm (2005) Elever på vift – vilka är skolkarna? Forsknings- och utvecklingsenheten

Not. 38. Bäckman, Olof med flera, Dropping out in Scandinavia – social exclusion and labour market attachment among upper secondary school dropouts in Denmark, Finland, Norway and Sweden Stockholm: Institutet för Framtidsstudier, rapport 2011:8.

elever som har hög frånvaro i grundskolan och de som så småningom hoppar av skolan helt. Att då satsa på åtgärder för denna grupp är en viktig slutsats. Där är tydliga handlingsplaner, stöd och krav – utifrån individens förutsättningar – något som man påtalar som viktiga framgångsfaktorer för att hindra och minska avhopp.

Att motverka avbrott

I Storbritannien har flera nationella program genomförts för att minska ogiltig frånvaro och avbrott och de i Storbritannien vanliga avstängningarna. De resultat som uppnåtts via dessa program tycks generellt ha varit tillfredställande, även om undantag kan noteras och resultaten kan variera lokalt.

I Nederländerna har särskilda handlingsplaner för att åtgärda problem med avbrutna studier varit framgångsrika. Anledningen till de väsentligt lägre avbrottsfrekvenserna i den nederländska skolan kan delvis förklaras med att eleven kan välja lättare examensnivåer i gymnasiet. På så sätt lyckas skolan hålla kvar eleverna och få dem att slutföra sina studier.

I Nederländerna arbetar man också mycket med offentlig statistik från nationell nivå ner till skolnivå och det sätter ett offentligt tryck på skolan att motverka avhopp. Även sådant som faktablad, skrifter med mera publiceras med olika typer av information, till exempel om andelen elever som fullföljer utbildningen.

Avslutande reflektioner

Varje gymnasieskolas framgång avgörs av hur den lyckas inspirera eleverna till lärande och hur öppen den är för elevernas individuella förutsättningar och omvärldens förändringar. Detta är utmaningar som kräver ständig nyfikenhet på vad som kan förbättras.

Det är intressant att konstatera att frågan om vad som gör en skola framgångsrik i flera avseenden är likartad i olika skolformer. Vid en jämförelse med SKL:s studier av grundskolan återkommer flera av de framgångsfaktorer som vi uppmärksammat i denna rapport. I *Öppna jämförelser*, med erfarenheter från framgångsrika grundskolor beskrivs till exempel att tydlig ledning, resultatfokus, strategisk kompetensutveckling, höga förväntningar, bra relationer, förmågan att upptäcka behov av stöd och att sätta in rätt åtgärder är viktiga framgångsfaktorer för elevernas resultat. Dessa kan tyckas självklara och kanske bör vi istället se hur de framgångsfaktorer som skolorna lyfter fram kan bli förutsättningar för utbildningen som alla skolor bör leva upp till.

Det vi identifierar som framgångsfaktorer bekräftas även av forskning, till exempel i John Hatties metastudie om vad som ger goda resultat inom skolan. Att så många som cirka en knapp tredjedel av gymnasieeleverna inte fullföljer sin utbildning inom tre år är mycket alarmerande. Det är dags för alla skolor att börja arbeta på det sätt som har visat sig fungera och använda det som stöd för att hjälpa alla elever att fullfölja gymnasiet.

En av framgångsfaktorerna är tidiga och relevanta insatser för att upptäcka och tillgodose individuella behov. Vi konstaterar att många elever behöver

mer än tre år på sig för att fullfölja gymnasiet. Ett fjärde läsår är innebär att långt fler elever fullföljer gymnasiet. Däremot ger ett femte läsår i princip ingen effekt på andelen elever som fullföljer utbildningen. Frågan vi ställer är vilken effekt det skulle ge för framtida studieresultat om kostnaderna för ett femte år på gymnasiet istället läggs för att stödja eleverna inom grundskolan.

Kraven i arbetslivet innebär att gymnasieskolan i praktiken är nödvändig, även om den formellt är frivillig. Skolor som inte utgår från synen att skolan är frivillig utan som satsar tid och resurser på kompetensutveckling som handlar om gymnasiets nödvändighet, är också skolor med goda förutsättningar att hjälpa eleverna att fullfölja sin utbildning. Vår slutsats är att eleverna är hjälpta av ett förhållningssätt hos vuxna som innebär att alla ungdomar behöver minst gymnasieutbildning.

För att skapa en skola för alla krävs samarbete över gränser, prestigelöshet och ständig omprövning, men också att uppmärksamma framgång, synliggöra och sprida arbetssätt som fungerar bra. I det sammanhanget hoppas vi att Sveriges Kommuner och Landsting kan bidra till ett konstruktivt utbyte, bland annat genom EU-projektet Plug In som pågår till och med 30 juni 2014.

De kommunala skolor med högst andel elever som fullföljer gymnasiet har

stark förankring till arbetslivet och samhällslivet. Förmågan att samverka med omvärlden är en indikator på hur väl skolan intresserar sig för omvärldens snabba förändringar. För att utbildningen ska upplevas som meningsfull krävs att eleverna får både inspiration och förståelse för sambanden mellan kunskapsmålen i gymnasieskolan och omvärldens krav på kompetens. Skolornas förmåga att skapa goda relationer är därför viktig, inte bara internt mellan personal och elever, utan i högsta grad även externt mellan skolans personal och företrädare för företag, offentlig sektor, organisationer och högskolor.

”För att skapa en skola för alla krävs samarbete över gränser, prestigelöshet och ständig omprövning, men också att uppmärksamma framgång, synliggöra och sprida arbetssätt som fungerar bra.

Andelen elever som byter program har ökat de senaste åren vilket tyder på en stor osäkerhet bland ungdomar om vad de vill, vad utbildningarna innehåller och vad de leder till. Denna osäkerhet bidrar till att elever tappat motivation och riskerar att avbryta studierna. Förbättrad studie- och yrkesorientering genom hela grundskolan, med insatser från all personal inom skolan och ökad samverkan med arbetslivet krävs för att åstadkomma säkrare gymnasieval. I detta utvecklingsarbete är det också viktigt att förbättra kommunikationen och samverkan mellan grundskola och gymnasieskola för att eleverna ska göra mer underbyggda val.

Gymnasieskolan är uppdelad i olika program och inriktningar där det är fritt att välja mellan programmen under förutsättning att eleverna är behöriga och kan konkurrera om platserna. Denna valfrihet begränsas av de sociala normer som styr elevernas val av utbildning eller skola. Ett exempel är att elever som väljer utbildning med överrepresentation av det motsatta könet löper högre risk att avbryta sina studier än andra elever. Det finns också konsekventa skillnader mellan kvinnor och män då det gäller studieresultat. I denna studie har vi inte analyserat vad det beror på. Skillnaderna öppnar upp för frågor om samband mellan könsuppdelningen inom gymnasieskolan och andelen elever som inte fullföljer sin utbildning. En viktig utmaning är att skapa en kultur som motverkar de normer som ger olika förutsättningar för elever att lyckas i skolan, till exempel beroende på kön.

I Sverige har vi tillförlitlig statistik för elever som påbörjar och fullföljer gymnasiestudier, men det saknas samlade uppgifter om var de elever som avbryter gymnasiestudierna tar vägen. Kvalitén på det kommunala informationsansvaret är därför viktig för att fånga upp ungdomar som avbrutit studierna. Vi kan också dra slutsatsen att vuxenutbildningen fyller en viktig funktion för att ge ungdomar över 20 år en andra chans. Med bättre målfyllelse inom grund- och gymnasieskola skulle dock långt färre behöva vuxenutbildning.

Varje enskild elevs studieresultat är en angelägenhet för hela skolan. På samma sätt borde skolan i större utsträckning vara en angelägenhet för hela samhället. Trots att denna rapport avgränsar sig till utvecklingsarbete inom skolans ram så vill vi framhålla att motverka studieavbrott också är avhängig hur samhället i övrigt fungerar. Politiken har en viktig roll att fylla som kravställare på vad skolan ska uppnå, men även på andra verksamheter som bidrar till att ungdomar får goda förutsättningar för lärande. Stat, kommuner, landsting och näringsliv behöver gå från ord till handling och på olika sätt bidra till att ge unga bättre villkor att lyckas i skolan.

Referenser

- Arbetsförmedlingen (2011), *Arbetsmarknadsutsikterna, prognos för arbetsmarknaden 2011-2013*.
- Bäckman, Olof med flera (2011), *Dropping out in Scandinavia – social exclusion and labour market attachment among upper secondary school dropouts in Denmark, Finland, Norway and Sweden*, Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.
- Hall, Caroline (2009), *Förlängningen av yrkesutbildningarna på gymnasiet – effekter på utbildningsavhopp, utbildningsnivå och inkomster*, Uppsala: IFAU.
- Generaldirektoratet för EU-intern politik (2011) *Hur kan vi förhindra att elever lämnar skolan i förtid i EU*.
- Hattie, John (2009), *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*.
- Lundahl, Lisbeth, *Individen, vägarna, valen. Karriärval och vägledning i socialt, mångkulturellt och könsperspektiv*, Umeå: Umeå universitet.
- Regeringen (2003), *Skolmisslyckande – hur gick det sedan*, Stockholm: Fritzes Ds 2003:33.
- SCB (2007), *Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning*.
- Skolinspektionen (2009), *Varannan i mål. Om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning*.
- Skollagen (2010:800) 2 kap 25 och 26 §§.
- Skolverket (2005), *Väl förberedd*.
- Skolverket (2007), *Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan*.
- Skolverket (2008), *Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan*.
- Skolverket (2011), *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsåret 2010/11*.
- Skolverket (2011), *Gymnasieelevers byten av program och skolor*.
- Skolverket, www.skolverket.se/statistik-och-analys.
- Socialstyrelsen (2012), *Folkhälsan i Sverige – Årsrapport*.
- Sundell, Knut, El-Khoury Bassam och Månsson Josefin (2005), *Elever på vift – vilka är skolkarna?* Stockholms stad: Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Svensson, Allan (2007), *Dagens gymnasieskola – bättre än sitt rykte*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2011), *Synligt lärande*.
- Sveriges kommuner och Landsting (2001), *Öppna jämförelser Gymnasieskola*.
- Runesson, Ulla (2010), *Det andra steget: Lärares forskningsresultat som gemensam resurs*. Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping.

Motverka studieavbrott

Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning

Endast knappt 70 procent av gymnasieskolans elever fullföljer sin utbildning inom tre år. Övriga elever behöver antingen längre tid på sig för att nå målen eller avbryter sina gymnasiestudier helt. Alltför många elever lämnar gymnasieskolan utan att ha skaffat sig en utbildning som motsvarar arbetsmarknadens krav eller behörighet till högskolan. Vad innebär avbrotten? Vad kan kommuner och skolor göra för att alla elever både ska vilja och klara av att fullfölja sin utbildning?

Detta är frågor som SKL söker svar på i denna rapport. Vi har genomfört intervjuer i kommunala gymnasieskolor för att hämta goda exempel på hur skolor arbetar för att motverka att elever avbryter sina gymnasiestudier. Vi har också analyserat statistik och sammanfattat betydelsen av att fler elever uppnår fullständig gymnasieutbildning.

